

УДК 376-056.36:37.026

Т.О. Докучина
zibrova.tatka@mail.ru

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Відомості про автора: Докучина Тетяна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних та інклюзивних закладах, підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзії. Email: zibrova.tatka@mail.ru

Contact: Dokuchyna Tetiana, PhD of pedagogy, senior lecturer of the department of correctional pedagogy and inclusive education in Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: psychological and educational assistance for children with special educational needs in special and inclusive schools, training teachers to work in inclusive education. E-mail: zibrova.tatka@mail.ru

Докучина Т. О. Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами. Стаття присвячена проблемі використання дидактичних ігор як методу стимулювання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Організація процесу навчання в умовах інклюзії обов'язково передбачає формування позитивної навчальної мотивації учнів. З цією метою доцільним є використання різних методів та засобів стимулювання у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами, зважаючи на наявну у них низьку пізнавальну активність. Серед методів стимулювання у навчальній діяльності виділяють методи формування пізнавального інтересу та методи стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні. Одним із методів формування пізнавального інтересу є дидактичні ігри, що сприяють не лише формуванню пізнавального інтересу, але й забезпечують різноплановість організації навчального процесу. Ефективність проведення дидактичних ігор передбачає урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів різних категорій з особливими освітніми потребами та відповідно реалізацію індивідуального підходу у процесі гри. У статті представлено специфіку реалізації індивідуального підходу у проведенні дидактичних ігор на уроках з різними категоріями

дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: дидактичні ігри, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання.

Докучина Т. А. Индивидуальный подход к проведению дидактических игр с детьми с особыми образовательными потребностями. Стаття посвящена проблеме использования дидактических игр в качестве метода стимулирования детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзии Организация процесса обучения в условиях инклюзии обязательно предусматривает формирование положительной учебной мотивации учащихся. С этой целью целесообразно использование различных методов стимулирования в процессе обучения детей с особыми образовательными потребностями, учитывая имеющуюся у них низкую познавательную активность. Среди методов стимулирования в учебной деятельности выделяют методы формирования познавательного интереса и методы стимулирования долга и ответственности в учении. Одним из методов формирования познавательного интереса являются дидактические игры, которые способствуют не только формированию познавательного интереса, но и обеспечивают разнообразие организации учебного процесса. Эффективность проведения дидактических игр предусматривает учет индивидуально-психологических особенностей учащихся различных категорий с особыми образовательными потребностями и соответственно реализацию индивидуального подхода в процессе игры. В статье представлена специфика реализации индивидуального подхода в проведении дидактических игр на уроках с разными категориями детей, которые имеют особые образовательные потребности в условиях инклюзивного обучения.

Ключевые слова: дидактические игры, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное обучение.

Dokuchyna T. Individual approach to conducting of didactic games in teaching pupils with special educational needs. The article devoted to the use of didactic games as a method to stimulate children with special educational needs in terms of inclusive education. The organization of the learning process in terms of inclusion education necessarily involves the formation of positive learning motivation of students. To this end, it is appropriate to use different methods and means of stimulation in teaching children with special educational needs, despite their current low cognitive activity. Among the methods of stimulating educational activities emit methods of forming cognitive interest, incentives duty and responsibility in education. One method of forming cognitive interest is didactic games that promote not only the formation of cognitive interest, but also provide a

diversity of educational process. The effectiveness of didactic games involves taking into account individual psychological characteristics of students of different categories with special needs and in accordance with the implementation of an individual approach to the game. It was defined the features of mental and physical development of children with visual impairment, children with hearing loss, children with impaired mental development and children with with disorders of musculoskeletal system, that must be considered for effective realization of didactic games. The paper presents the specific implementation of individual approach in conducting of didactic games in class with different groups of children with special educational needs in terms of inclusive education.

Key words: didactic games, children with special educational needs, inclusive education.

Постановка проблеми. Організація процесу навчання учнів молодших класів передбачає формування у них позитивної навчальної мотивації. З цією метою доцільним є використання різних методів та засобів стимулювання у процесі навчання дітей. Особливо важливим це є у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зважаючи на наявну у них низьку пізнавальну активність. Реалізація цього завдання в умовах інклюзивного навчання передбачає вибір методів стимулювання до активності у навчальній діяльності з урахуванням особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Це свідчить про необхідність реалізації індивідуального підходу у процесі стимулювання дітей з особливими освітніми потребами до навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить, що вивченню проблем інклюзивного навчання в Україні присвячено багато наукових досліджень. Вченими (В. Бондар, А. Колупаєва, М. Матвеева, С. Миронова, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов та ін.) розглядаються різні аспекти забезпечення ефективного впровадження інклюзії в освітній простір. Значна увага приділяється психолого-педагогічному супроводу інклюзивного навчання, реалізації індивідуального підходу до дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання, підготовці спеціалістів до роботи в інклюзивному закладі та ін. Проте чимало питань залишаються досі недостатньо дослідженими та потребують вивчення. Науковий інтерес представляє проблема стимулювання дітей з особливими освітніми потребами до активності у навчальній діяльності. Це обумовлює актуальність дослідження методів стимулювання та їх реалізацію у процесі навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей з особливими освітніми потребами.

Тому **метою** нашої статті є визначення особливостей реалізації індивідуального підходу до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання передбачає створення необхідних умов для навчання дітей залежно від їхніх особливостей психічного та фізичного розвитку. Тому важливим є визначення ефективних форм, методів та засобів його реалізації.

У навчальному процесі використовуються різні методи навчання та виховання. Особливу роль відіграють методи стимулювання, що спрямовані на формування позитивної мотивації навчання.

Серед методів стимулювання у навчальній діяльності виділяють: методи формування пізнавального інтересу та методи стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні [5, с. 170; 9, с. 129].

Одними із методів формування пізнавального інтересу є дидактичні ігри, що сприяють не лише формуванню пізнавального інтересу, але й забезпечують різноплановість організації навчального процесу.

І. Глікман, А. Крутій, Є. Мінскін, та ін. зазначають, що дидактичні ігри сприяють збагаченню знань та уявлень учнів про навколишній світ, активізації розумової діяльності, позитивно впливають на розвиток психічних процесів та особистості учнів. Крім того дидактичні ігри реалізують навчальну, виховну та розвиткову мету навчання, а також підвищують інтерес до навчання [1, с. 113; 4, с. 10; 6, с. 4-5]. Широкий спектр позитивного впливу дидактичних ігор на дітей у процесі навчання підтверджує доцільність їх використання, особливо з метою стимулювання до навчальної діяльності.

Ефективність проведення дидактичних ігор передбачає урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів різних категорій з особливими освітніми потребами та відповідно реалізацію індивідуального підходу у процесі гри. На основі аналізу літературних джерел нами було виявлено особливості реалізації індивідуального підходу у проведенні дидактичних ігор на уроках з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами [2; 3; 7; 8]. Опишемо їх.

Проведення дидактичних ігор з **учнями з порушеннями зору** передбачає урахування таких особливостей: зниження гостроти зору; загальмованість та зниження точності зорового сприймання; можливі порушення сприймання кольору і світла, периферійного і бінокулярного зору; труднощі організації своєї діяльності, порушення орієнтування у просторі; збідненні уявлення про предмети і явища, досвід дитини та ін. Важливо також враховувати особливості слухового сприймання, можливість використовувати зір, рівень самооцінки та навчальної мотивації.

Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з учнями з порушеннями зору

– приміщення класної кімнати (місце проведення гри) має бути гарно освітленим;

– не можна допускати перевантаження зору, тому варто

підключати й інші аналізаторні системи;

– необхідно враховувати можливість дитини виконувати завдання з опорою на зір чи інші аналізатори;

– пояснення правил гри та показ ігрових дій має бути достатньо зрозумілим, слід переконатись, що дитина все правильно почула і побачила;

– потрібно активно залучати дитину до спільної діяльності з іншими, стимулювати до взаємодії;

– усе, що в процесі гри записується на дошці або демонструється має чітко проговорюватись вчителем та учнями;

– слід стимулювати учня, помічати найменші успіхи у грі, за необхідності допомагати долати труднощі;

– учневі необхідно надати більше часу для ознайомлення з наочністю, яка використовується під час гри, можливість додаткового тактильного її вивчення;

– слід адаптувати наочний матеріал та демонструвати його з урахуванням діагнозу зорового захворювання й особливостей зорового сприймання.

Рекомендації щодо адаптації та використання наочного матеріалу мають надаватись тифлопедагогом та лікарем для кожної дитини з порушеннями зору. У загальному наочний матеріал та процедура його використання у роботі з дітьми з порушеннями зору має відповідати таким вимогам:

- демонстраційний матеріал має бути достатнього розміру (за необхідності можна використовувати аналогічний роздатковий матеріал);

- малюнки повинні бути яскравими, чіткими, точними, барвистими, без зайвих деталей;

- зображення на малюнках мають бути пропорційними за величиною, формою та кольором, відповідно до реальних об'єктів;

- демонстрація наочного матеріалу має здійснюватись на відстані не менше 30-33 см від ока дитини під кутом від 5° до 45° щодо лінії погляду;

- якщо використовується дошка, то записи на ній мають бути великими буквами, контрастними та насиченими, ;

- хроматичні об'єкти мають мати насичені кольори (бажано червоний, жовтий, зелений та їх відтінки) та ін.

При організації дидактичних ігор слід враховувати такі особливості **учнів з порушеннями слуху**: знижений діапазон звуків; порушення звуко-буквеної будови слова, розуміння мовлення, бідність словникового запасу; недостатність усвідомлення інформації про зовнішній світ; можливі порушення емоційно-вольової сфери (нервозність, негативізм, апатичність, егоїстичність) та ін.

Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з учнями з порушеннями слуху

- активне використання різних наочних засобів для пояснення змісту, правил, завдань гри;
- перед тим як пояснювати правила гри вчитель має переконатись, що учень дивиться на нього та слухає;
- під час пояснення правил гри та у процесі її проведення вчитель та учні не повинні затуляти обличчя руками, обертатись до дитини з порушеннями слуху спиною;
- якщо під час гри виконуються записи на дошці, то вони мають обов'язково бути прокоментовані для учня;
- вчитель має стежити за тим, щоб учень реагував на висловлення під час гри, контролювати розуміння дитиною висловлювань, завдань та інструкцій, ставити уточнюючі запитання «Ти почув, що сказала...», «Що сказав...?», «Повтори, що сказав...», «Що потрібно зробити...?»;
- за необхідності вчитель повинен надавати допомогу учневі;
- показ прикладу виконання ігрових дій має повторюватись дитиною;
- словесна інструкція правил має бути лаконічною, доступною, зрозумілою, без зайвих слів;
- під час гри вчитель повинен контролювати рівень шуму у класі;
- вчитель має стимулювати учня до активності, відзначати його успіхи, найменші досягнення та ін.

Проведення дидактичних ігор з учнями з порушеннями розумового розвитку передбачає урахування таких їхніх особливостей: пізнавальна пасивність; конкретність, некритичність мислення; несформованість вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; недорозвиток довільної уваги, її стійкості, обсягу, підвищена розсіяність; фрагментарність, уповільненість та недостатня осмисленість сприймання; вузький обсяг пам'яті та швидке забування; порушення звуковимови, розуміння зверненого мовлення; труднощі регуляції власної діяльності; недостатність вольових зусиль, пасивність перед труднощами та ін.

Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з учнями з порушеннями розумового розвитку

- сюжет, правила гри мають відповідати інтелектуальним можливостям дитини;
- у грі повинно бути достатнє матеріально-технічне забезпечення, використовуватись різна наочність для полегшення розуміння;
- пояснення правил гри має бути чітким, доступним для розуміння дітей;
- вчитель має переконатись чи зрозуміли учні правила гри, за необхідності повторити, поставити уточнююче запитання;
- вчитель має контролювати правильність виконання завдань та

правил гри, за необхідності слід надавати учневі допомогу різного рівня;

- під час підведення підсумків слід обов'язково стимулювати учнів до обговорення, висловлювання критичних суджень;
- у процесі гри важливо підтримувати пізнавальну активність учнів, створювати ситуацію успіху, позитивну атмосферу та ін.

Організація на уроках дидактичних ігор з дітьми порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема з ДЦП, передбачає урахування таких особливостей, що ускладнюватимуть цей процес: порушення рухових функцій, дрібної моторики, сповільненість та недостатня сформованість рухових навичок та умінь, які необхідні у навчальній та ігровій діяльності; порушення просторового орієнтування, сприймання, уявлень; можливе зниження слуху на високочастотні тони; порушення звуковимови та труднощі розрізнення звуків на слух, збіднений словниковий запас; знижена увага та недостатня сформованість контрольний дій; наявність гіперкінезів та несформованість зорово-моторної функції в окремих випадках; труднощі на письмі, пов'язані з порушенням хапальної функції кисті; знижений запас відомостей про навколишній світ; нерівномірний характер інтелектуальної діяльності; швидка втомлюваність; невпевненість у собі; пасивність у діяльності; недостатній рівень мотивації досягнення та ін.

Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з учнями з порушеннями опорно-рухового апарату

- гра повинна відповідати можливостям дитини, зокрема рухово-координаційним;
- оптимальне дозування завдань гри та часу;
- слід переконатись чи зрозуміла дитина правила та завдання гри, за необхідності повторити та акцентувати увагу на основних моментах;
- якщо учневі важко переключатись з одного виду діяльності на інший слід попередньо дати йому відпочити;
- вчитель має заохочувати дитину у процесі гри, відзначати успіхи, підтримувати;
- якщо гра потребує запису на дошці, вчитель може допомогти учневі це зробити;
- у випадку зниження слуху на високочастотні тони вчитель має говорити на нижчих тонах та за необхідності повторювати сказане іншими учнями;
- вчитель має стежити, щоб навчальне приладдя, наочність, роздатковий матеріал був у межах досяжності учня;
- слід надавати учневі допомогу різного виду, стимулювати, створювати комфортну атмосферу під час гри та ін.

Висновки. Отже, дидактичні ігри забезпечують реалізацію навчальних виховних та корекційно-розвиткових завдань навчання, що є особливо важливим у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Ефективність організації та проведення дидактичних ігор з

учнями з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання передбачає урахування їхніх індивідуальних психофізичних особливостей. Правильно організовані дидактичні ігри будуть забезпечувати корекційну спрямованість навчання та гармонійний всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Перспективи подальшого розгортання дослідження у представленому напрямку полягають у розробці методичних рекомендацій щодо здійснення індивідуального підходу до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання.

Бібліографія

1. **Гликман И. З.** Спецкурс по педагогическому стимулированию : учеб.-метод. пособ. для рук. школ и студ. пед. вузов / И. З. Гликман. – М. : Школьные технологии, 2008. – 192 с. 2. **Картава Ю. А.** Дитина з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : метод. посіб. / Ю. А. Картава, Н. О. Косарева. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 80 с. 3. **Колупаєва А. А.** Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – вид. доп. і перероб. – К. : «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. 4. **Крутій В. А.** Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / В. А. Крутій; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 20 с. 5. **Максимюк С. П.** Педагогіка : навч. посіб. / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с. 6. **Минский Е. М.** От игры к знаниям : пособие для учителя / Е. М. Минский. – 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1987. – 192 с. 7. **Миронова С. П.** Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева [за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с. 8. **Миронова С. П.** Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 264 с. 9. **Фіцула М. М.** Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2002. – 528 с.

References

1. **Glikman I. Z.** Spetskurs po pedahohicheskomu stimulirovaniyu : ucheb.-metod. posob. dlya ruk. shkol i stud. ped. vuzov / I. Z. Glikman. – M. : Shkolnyie tehnologii, 2008. – 192 s. 2. **Kartava Yu. A.** Dytna z porushennyamy zoru v umovakh inklyuzyvnoyi osvity : metod. posib. / Yu. A. Kartava, N. O. Kosaryeva. – Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka,

2010. – 80 s. **3. Kolupayeva A. A.** Dity z osoblyvymy osvithnomy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya. nauk.-metod. posib. / A. A. Kolupayeva, L. O. Savchuk. – vyd. dop. i pererob. – K. : «АТОПОЛ», 2011. – 274 s. **4. Krutiy V. A.** Aktyvizatsiya navchal'noyi diyal'nosti molodshykh shkolyariv u protsesi vykorystannya dydaktychnykh ihor : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.09 / V. A. Krutiy; In-t pedahohiky APN Ukrayiny. – K., 2001. – 20 s. **5. Maksymyuk S. P.** Pedahohika : navch. posib. / S. P. Maksymyuk. – K. : Kondor, 2009. – 670 s. **6. Minskin E. M.** Ot igryi k znaniyam : posobie dlya uchitelya / E. M. Minskin. – 2-e izd., dorab. – M. : Prosveschenie, 1987. – 192 s. **7. Myronova S. P.** Osnovy korektsiynoyi pedahohiky : navch.-metod. posib. / S. P. Myronova, O. V. Havrylov, M. P. Matvyeyeva [za zah. red. S. P. Myronovoyi]. – Kam"yanets'-Podil's'kyu : Kam"yanets'-Podil's'kyu natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2010. – 264 s. **8. Myronova S. P.** Pedahohika inklyuzyvnoyi osvity : navchal'no-metodychnyy posibnyk / S. P. Myronova. – Kam"yanets'-Podil's'kyu : Kam"yanets'-Podil's'kyu natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2016. – 264 s. **9. Fitsula M. M.** Pedahohika : navch. posib. dlya stud. vyshch. ped. zakl. osvity / M. M. Fitsula. – K. : Akademiya, 2002. – 528 s.

Авторський внесок: Докучина Т.О. – 100%
Дата відправлення статті 17.03.17 р.

УДК 376:37.018.2:165.742

А.М. Ільченко
allailchenko10@mail.ru

ЗМІСТ І НАПРЯМИ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ М. МОНТЕССОРІ

Відомості про автора: Ільченко Алла, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, історії та педагогіки Полтавської державної аграрної академії, Полтава, Україна. У колі наукових інтересів: спеціальна педагогіка і психологія: сучасні проблеми і перспективи, інноваційні технології навчання. Email: allailchenko10@mail.ru

Contact: Ilchenko Alla, PhD of pedagogical, associate professor of subdepartment philosophy, history and pedagogy in Poltava State Agrarian Academy, Poltava, Ukraine. Academic interests: special pedagogy and psychology: current problems and prospects, innovative technology education. Email: allailchenko10@mail.ru